

אוניברסיטת בר-אילן



לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת קרח, תשס"ד
מספר 553מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מדוע היה עונשו של קרח שהאדמה פיתה ובלעה אותו

"ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם.. וירדו חיים שאלה, וידעתם" (טז:ל). על עונשו של קרח נשאלות כמה שאלות:

א. מדוע היה צורך בבריאה חדשה? האם משום שבמיתה רגילה, למרות התזמון, היו העם אומרים כי לא יד ה' בדבר? והרי גם בבריאה חדשה יאמרו כן - מעשה כשפים וכיוצ"ב. ואכן, גם לאחר שקרח ועדתו נבלעו באדמה, טענו ישראל כלפי משה ואהרן: "וילנו... לאמר, אתם המתם את עם ה'" (יז:ו).

ב. מדוע דווקא היבלעות באדמה?

ג. מה כוונת התורה באמרה: "וירדו חיים שאלה"? אם כמשמעו, מדוע חיים? נתרכז בשאלה השנייה, וממנה יבוארו גם יתר השאלות.

בוויכוח שבין קרח ומשה אמנם מעורבים אלמנטים אישיים של קנאה, אך גם אלמנטים אידיאולוגיים; קרח מציג תפיסה שוויונית מול שלטון אוליגרכי - "כי כל העדה פלם קדשים ובתוכם ה'", ומדוע תתנשא" (טז:ג).

אין לזלזל בטענה זו, ואין כאן המקום להאריך. יש אומרים כי אכן לעתיד לבוא יגבר היסוד הדמוקרטי של "כל העדה", ומוצאים רמז לכך בפסוק "צדיק כתמר יפרח", שסופי התיבות בו מצטרפים לשם "קרח" (ראה מה שכתב החיד"א בשם האר"י בספרו חומת אנך על הפרשה כאן). אולם במאבקו זה לא צדק קרח. לצד השוויון הפוטנציאלי, יש גם אי-שוויון ערכי, והקב"ה בחר באהרון להקדישו (דה"א כג:יג, רש"י על אתר טז:ה). בתשובת משה יש מענה גם לטענה האידיאולוגית, והעונש הולם את הטיעון, על שני ההיבטים שבו.

האחד - אי-שוויון ערכי שקשה לראותו. בעיני הבשר של קרח כולם שווים, שהרי כל בני האדם שווים בגופם, ורק המתבונן רואה הבדל ביניהם. המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך - הבדיל גם בין בני אדם: בין ישראל לעמים ובין כוהנים, לוויים וישראלים: "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים" (דבה"י שם).

בעונש שניתן לקרח ועדתו הקב"ה אומר כביכול: רדו אל מתחת לאדמה בעודכם חיים - "חיים שאלה", ואז תראו שלא כולם נראים שווים. יש בני אדם מתחת לאדמה ויש מעל. כך גם תבינו, כי גם מעל האדמה יש הבדל ערכי בין שוכני ארץ, יש שקשורים בטבורם לאדמה, ויש שמתרוממים ורוחנית מעל מעבה החומר.¹

יתר על כן, הגמרא (כתובות סו, ע"ב) מספרת כי ר' יוחנן בן זכאי, כאשר ראה מה עלה בגורלה של בת נקדימון, בכה ואמר:

אשריכם ישראל. בזמן שעושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום, מוסרין ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.

ואולי יש לכך רמז בפרשתנו בעונשם של קרח ועדתו: האדמה מייצגת מקום שפל, ושם אמורים הם להבין כי אפשר להתעלות למקום גבוה.

הפן השני – כפירה בזיקה שבין שמים לארץ. הרמב"ם מסיים את העיקר השמיני – האמונה בתורה מן השמים ("כי כל התורה הנתונה ע"י משה רבנו שהיא כולה מפי הגבורה"): "והמאמר המורה על יסוד זה הוא מה שנאמר ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני". כלומר, קרח כפר בתורה מן השמים, בהתגלות ה' למשה בכלל, ולא רק בבחירת אהרן, ופתיחת פי האדמה הייתה האות שמשה פועל על פי ה'.²

מבחינה רעיונית יש כאן היבט נוסף: הקב"ה הפריד את השמים מן הארץ: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תה' קטו: טז). ברם, כל זאת כדי שבני אדם יתעלו מחדש בכוחם הם ("אתערותא דלתתא"), ולכך יש צורך בסיוע מלמעלה ("אתערותא דלעילא"). הקשר מלמעלה בא ע"י התגלות נבואית, וביסודה – מתן תורה (ע"י רמב"ם הל' יסודי התורה פרקים ז-ח). קרח שכפר בהתגלות, אינו ראוי גם לחיבור מלמטה, ולפיכך נשמטה האדמה תחתיו, כביכול משוטט הוא באוויר, חי ומרחף ("חיים שאלה") עד שנופל. מי שאין לו שמים מעל ראשו, גם אין לו קרקע מתחת רגליו.

רמז לרעיון זה מצוי בפרשה עצמה. בסוף הפרשה מובא דין מתנות כהונה. והכתוב מכנה אותם: "ברית מלח עולם היא לפני ה', לך ולזרעך אתך" (יח: יט).

מהי אותה ברית מלח? בפרשת הקרבנות נאמר: "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח, ולא תשבית מלח ברית א-להיך מעל מנחתך" (וי' ב: יג), ורש"י שולח אותנו במילים קצרות לסודות הבריאה: "שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח, וניסוך המים בחג". לאמור, המים התחתונים הופרדו מן המים העליונים. אך המים התחתונים שהורחקו ממקורם, מבקשים לחזור, וע"י המלח שבקרבן, העשוי ממים, וע"י ניסוך המים בסוכות, הם שבים ומתאחדים עם המים העליונים.

הוא אשר אמרנו; הארץ הופרדה מן השמים, והיא כביכול רוצה להתעלות ולהתקרב לשמים. וזאת ע"י "רצוא ושוב" ביניהם, וכמו שאומר רש"י באותה פרשה (וי' א: ז) "אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצווה להביא מן ההדיוט".

מכוח אותה ירידה מן השמים, אותה התגלות נבואית, יש לאדם אפשרות להתקרב לשמים, כאמור. ועיין בגמרא (שבת קנו, ע"ב) שמספרת על ר"נ בר יצחק שנולד במזל של ג'גבה, ורק כיסוי הראש הצילו. ללא כיסוי הראש לא זכה לקשר ראוי שבין שמים וארץ. אף קרח הוצרך להיוודע שהכפירה בקשר זה, מבטלת זכותו לשכון על פני הארץ.

ד"ר איתמר ורהפטיג
הפקולטה למשפטים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

- 1 יש גם המשך לסיפור הצלת בני קרח, שקרח לא זכה לראותו. ואולי משום כך נכתב רק מאוחר יותר, בפרשת פנחס: "ובני קרח לא מתו". כאן המתבונן רואה תופעה הפוכה. בעיני בשר יש הבדל בין השוכנים מעל האדמה, לבין השוכנים מתחתיה, שהם מתים. אך משחזרו ועלו בני קרח, התברר כי בעצם הם שווים לאלו שמעל וחיים כמותם. כלומר, אל תסתכל בעיני בשר, ותבין שיש הבדלים בין הנראים כשווים.
- 2 הרמב"ן עה"ת (טז: ל) אומר כי אין מדובר ברעידת אדמה, שכן זו תופעה טבעית מוכרת, אלא בנס של פתיחה האדמה וסגירתה, כמעשה בליעת אדם, שהוא בגדר נס לא טבעי.

